

УДК 159.923.2: 37.032

Наталія ГОЛОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

## СТИМУЛЮВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У публікації проаналізовані основні причини зниження особистісного саморозвитку у ВНЗ. Визначені умови стимулювання студентів до творчості, успішності, креативності. Обґрунтовані основні проблеми саморозвитку та запропоновані шляхи їх вирішення. Проаналізовано сутність поняття “самовиховання” та визначені рівні готовності студента до самоосвіти. Охарактеризовані основні завдання щодо організації самовиховання майбутнього фахівця соціальної сфери та запропоновані прийоми, педагогічні умови успішного керівництва.

**Ключові слова:** саморозвиток, самовиховання, педагог, соціальний працівник, куратор, професійне самовдосконалення, самоконтроль.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** З середини ХХ століття в досягненнях людства високе місце посідала гуманістична психологія, яка сформувалась у Західній Європі та США. Велика кількість її дослідників довели, що сутність людини завжди направляє її у напрямку особистісного зростання. Представники гуманістичної теорії розглядали особистість як активного творця свого життя, котрі вільно обирають свій особистісний стиль, що в свою чергу не обмежується зовнішніми чи внутрішніми чинниками.

© Голова Н.

На сьогодні соціальна сфера потребує висококваліфікованого фахівця: енергійного, творчого, здатного до швидкої адаптації в нових умовах, викликаних змінами у суспільстві, котрі ефективно вирішують нестандартні проблеми, а це в свою чергу передбачає безперервну освіту, становлення особистості в процесі особистісного розвитку, а також створення умов для самовдосконалення особистості. На жаль система підготовки майбутніх працівників соціальної сфери не здатна задовольнити потреби сьогодення, тому існує багато проблем, які потребують негайного вирішення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор.** Проблема стимулювання особистості до саморозвитку, була і залишається актуальною в педагогічних, психологічних, соціологічних галузях науки. Цією проблемою займалися як закордонні вчені, так і вітчизняні з середини ХХ ст., але до сьогодні вирішення проблеми не вичерпало усіх можливих варіантів та однозначності. Так, А. Маслоу проводив дослідження з особистісного зростання індивіда, де розглядав самоактуалізацію як задоволення найвищих потреб.

В. Сухомлинський вважав, що самовиховання відіграє важливу роль у вихованні особистості. Проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери знайшли відображення у працях Л. Міщик, Ю. Галагузової, Л. Віннікової, Н. Микитенко та ін. Зокрема, Р. Вайнола, І. Вачков досліджували особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі його професійної підготовки. С. Когут, І. Зязюн, В. Демчук вивчала систему професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. В. Буряк, М. Соловей досліджували основні умови готовності студентів до самоосвіти у вищих навчальних закладах.

Відповідно до зазначених проблем дослідження та актуальності, можна визначити **мету статті**, яка полягає в аналізі та визначенні основних умов саморозвитку майбутніх фахівців соціальної сфери у ВНЗ.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Деякі педагоги ВНЗ вважають, що головною умовою підготовки майбутніх фахівців є надання певної суми знань, яка сприяє особистісному зростанню май-

бутнього фахівця соціальної сфери. Необхідно зазначити, що важливою функцією професійної освіти, працівників соціальної сфери є стимулювання особистісного саморозвитку особистості.

За висловлюваннями О. Леонтьєва, в основі особистісного розвитку мають місце стосунки підпорядкованості людської діяльності, що формуються у процесі розвитку суспільства [1, с. 9].

Ю. Галагузова, зазначала, що майбутній фахівець прагне до особистісного розвитку, а також досягнення високого рівня професіоналізму, при умові сформованих адекватних мотивів професійних досягнень та самореалізації у майбутньому. Л. Міщик в основу професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери вклала системний, особистісний та індивідуальний підхід [2, с. 2].

Студенти ВНЗ критично оцінюють причини, що заважають їм у підготовці до професійної діяльності. До основних причин погіршення прагнення особистості до саморозвитку у ВНЗ за результатами моніторингу є: 37 % – припадає на особисту неорганізованість; 27 % – розбіжності між теорією та практикою; 26 % – вважає, що неправильно складений розклад занять; 15 % – великий обсяг навчального навантаження; 12 % – відсутність довузівської підготовки.

Відповідно до зазначених проблем, можна визначити умови стимулювання особистісного саморозвитку студентів ВНЗ:

1. Самостійна робота студента. Самостійна робота, яка професійно спрямована та раціонально організована є дієвим засобом професійного розвитку студентів як майбутніх фахівців соціальної сфери.
2. Включення студента до суспільно – корисної діяльності.
3. Створення ситуацій активної позиції студента, що сприятиме успішному становленню майбутнього фахівця соціальної сфери.
4. Розвиток особистісних якостей студента: організованості, відповідальності, самостійності, творчості.
5. Коригування навчальних планів та робочих програм з метою налагодження сприятливого навчального середовища.

Центральною особою у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників є педагог-наставник. У взаємодії із викладачами ВНЗ студентам допомагає куратор групи.

Куратор академічної групи навчального закладу виконує організа-торську, аналітичну, виховну, соціалізуючу функцію і т. д. [3, с. 81–82].

Куратор допомагає майбутнім фахівцям у особистісному розвит-ку, освоєнні та прийнятті норм, цінностей і засад їхнього буття. Також, він має повне право відвідувати усі заняття студента відповідно до на-вчального плану, давати певні рекомендації, брати участь у засіданнях студентського самоврядування, пропонувати пропозиції поліпшення навчально-виховного процесу.

Виходячи з цього, студент може звернутися по допомогу до кура-тора для вирішення проблем, які виникли у навчанні, а також і по до-помогу у поза навчальному житті студента.

Великий вплив на студентів має найближче оточення, тобто інші студенти вищого навчального закладу. Успіхи у навчальній діяльності, емоційне благополуччя та психологічне самопочуття можуть залежа-ти від того як студент вміє налагоджувати стосунки із одногрупника-ми, однокурсниками та старшокурсниками [1, с. 8].

Поміж з тим, можна визначити певні проблеми внутрішньоосо-бистісного характеру на шляху до саморозвитку студента:

1. Вплив старшокурсників на студентів молодших курсів (цей вплив не завжди є позитивним). І. Вачков у навчальному посібнику “Введення в професію психолога” говорить про таку проблему, як домінування старшокурсників над першокурсниками. Але уникати спілкування та співпраці із старшокурсниками повністю теж не слід, адже серед студентів старших курсів можна знайти друга-помічника, який зможе порадити, підтримати та допомогти.

2. Гендерне домінування. Великою проблемою студентів спеціаль-ності “соціальна робота” є те, що у академічних групах переважає жі-ноча аудиторія. Таке переважання може викликати певні складнощі і для дівчат і для юнаків (ними можуть менше захоплюватись, не сприй-мати як особистість чи навпаки надмірно захоплюватись, що у свою чергу може відволікати від навчальної діяльності та створити низку комплексів або ж негативне відношення до спеціальності загалом).

3. Відсутність батьківського впливу, самостійний спосіб життя. Багато студентів приїжджає навчатися з інших міст та селищ, а від-

так слабшає контроль батьків, та натомість з'являється авторитетність друзів.

4. Вплив “компанії” на особистість студента. Виділяють також таку проблему особистісного розвитку як входження у сумнівну компанію. З однієї сторони таке входження може надати певний захист, з іншої може вимагати прийняти цінності, стереотипи поведінки компанії, а це може заважати особистісному зростанню майбутнього фахівця [4, с. 82].

Можливим варіантом вирішення перелічених проблем є:

1. Створення сприятливого клімату для взаємодії студента не лише з одногрупниками, а й з однокурсниками, старшокурсниками та викладацьким складом навчального закладу, тобто учасників навчально-виховного процесу.

2. Розвиток творчої індивідуальності майбутнього соціального працівника, через такі методи роботи, як дискусії, тренінгові заняття, різноманітні ігри, мозковий штурм, асоціації.

3. Необхідно вдосконалити систему професійної діяльності студентів, які в майбутньому будуть працювати у соціальній сфері [5, с. 22].

Процес особистісного зростання відбувається шляхом самоактуалізації. За А. Маслоу самоактуалізація – це повне використання власних здібностей, талантів, а також можливостей, як процесу людської самореалізації [5, с. 11].

Академік І. Зязюн говорив, що в основу особистісного зростання входить принцип саморозвитку, який у свою чергу детермінує здатність особистості трансформувати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення, а це призводить особистість до вищої форми життєдіяльності особистості, тобто її творчої самореалізації.

Професійне вдосконалення – це свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня особистісної професійної компетенції та розвитку професійно важливих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку.

Професійне самовдосконалення майбутнього фахівця соціальної сфери відбувається у двох пов'язаних формах – це самовиховання та самоосвіта.

Основним змістом самоосвіти вважається вдосконалення наявних у студента умінь, знань, навичок з метою досягнення бажаного рівня професійної компетенції.

Суть самовиховання полягає у тому, що особистість усвідомлено змінює себе. Самовиховання є вищим рівнем самозміни як діяльності, мета якої – зміна власної особистості. Усвідомленню своєї особистості як об'єкта самовиховання сприяють встановлення мети, мотивів та мотивації самовиховання. Усвідомлення діяльності самовиховання сприяє підвищенню ефективності засобів самовиховання, систематичності та самостійної роботи над собою.

Відомий педагог В. О. Сухомлинський говорить, що у “вихованні особистості провідною мелодією є самовиховання”. І далі: “Самовиховання потребує дуже важливого, могутнього стимулу – почуття власної гідності, поваги до самого себе, бажання стати сьогодні кращим, ніж був учора. Самовиховання можливе тільки за умови, коли душа людини чутлива до найтонших, суто людських засобів впливу – доброго слова, поради, ласкавого чи докірливого погляду. Не може бути й мови про самовиховання, якщо людина звикла до грубості й реагує лише на “сильне” слово, окрик, примус. За самою суттю самовиховання передбачає віру людини в людину, звертання до честі й гідності особистості” [3, с. 83].

У педагогічному процесі вищого навчального закладу В. Буряк виділяє три рівні готовності студента до самоосвіти:

1. Початковий рівень: мотиви студентів переважно стихійні. Вони не пов'язують особисті потреби із суспільними інтересами. Знання з навчальних дисциплін мають дещо ізольований характер. На даному рівні студенти не вміють самостійно організовувати самоосвіту, а можуть лише виконувати вказівки та рекомендації викладачів.

2. Середній рівень: прагнення навчитися самостійно ставити перед собою цілі та якісно виконувати їх. Знання з навчальних предметів систематизовані. Студенти здатні самостійно організовувати процес самоосвіти і раціонально його планувати.

3. Вищий рівень: глибоке розуміння особистістю необхідності керуватися в самоосвіті соціально значущими цілями, уміння чітко

сформулювати та прагнення досягти їх оптимальними способами [3, с. 84].

Особистість самовдосконалюється інколи підсвідомо. Неусвідомлене самовиховання зазвичай має епізодичний характер та здійснюється без чітко вказаного плану і розгорнутої програми, а це в свою чергу знижує його результативність.

Ефективним є усвідомлене особистістю самовиховання. Для того аби самовиховання було об'єктивним та спрямованим на майбутню професію, майбутній фахівець має відчутти та оцінити свою придатність до обраної професії. Важливу роль відіграє обраний навчальний заклад в якому буде навчатись студент.

Основними завданнями методистів та викладачів навчального закладу щодо організації самовиховання майбутнього фахівця соціальної сфери є:

пояснення значення, актуальності процесу самовиховання для всебічного розвитку особистості;

формування адекватної самооцінки особистості;

виховання готовності до співпраці з дорослими, які в свою чергу можуть дати поради, рекомендації щодо питань самовиховання.

Самовиховання успішно здійснюється за певних педагогічних умов:

1. Знання самого себе, вміння оцінювати власні позитивні та негативні риси.

2. Логічне мислення, вміння аналізувати власні вчинки, а це в свою чергу буде сприяти виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої буде важко досягти успіху в будь-якій справі.

3. Вольові зусилля, вміння керувати собою, досягати поставлену перед собою мету, не падати духом від отриманих невдач.

4. Підвищує ефективність процесу самовиховання ідеал. Особистість порівнює себе з цим ідеалом та старається особистісно зростати до цього ідеалу. До процесу самовиховання не здатні ті особи, у яких немає чіткої мети в житті, а також немає ідеалу.

Самовиховання – це тривалий процес, що проходить через такі етапи: самопізнання, планування, реалізації плану, контроль та регуляція [6, с. 130].

Самопізнання відбувається в таких напрямках:

1. Самопізнання себе в системі соціально-психологічних стосунків за умов навчальної діяльності і тих вимог, які передбачає ця діяльність.

2. Самопізнання своєї компетентності і особистих якостей, що відбувається при самоаналізі, самоспостереженні за поведінкою, вчинків та кінцевих результатів своєї діяльності.

3. Перевірка самого себе у різноманітних умовах діяльності.

На основі самопізнання та самооцінки формується рішення про необхідність самовиховання, створюється відповідна модель подальшої роботи над собою [6, с. 137].

Планування самовиховання, передбачає: визначення мети та основних завдань на перспективу і на певні етапи життя та діяльності студента; розроблення відповідного плану особистісного розвитку; визначення умов діяльності із самовиховання (тобто вироблення власних правил поведінки, вибір методів, засобів, форм та прийомів у роботі над собою).

Якісно запланована робота над своїм удосконаленням як особистості – запорука високих результатів самовиховання. Складений план має містити конкретний зміст, та чітко розподілену послідовність виконання завдань – реалізація плану.

На даному етапі роботи над собою використовують: самозобов'язання (оформлені письмово певні зобов'язання за певний період перед собою), особистий план роботи над собою (чітка система заходів, що спрямовані на формування власних особистісних якостей, необхідних для майбутнього фахівця), програма по здійсненню самовиховання (робота над власним удосконалення впродовж тривалого часу), девіз життя (чітко визначена ціль свого життя, життєве кредо) [6, с. 139].

Реалізація програми самовиховання, передбачає застосування конкретних прийомів самовиховання таких, як:



1. Самонаказ – прийняття особистістю рішення, ніколи не відступати від запланованого.

2. Самоосуд – прояв незадоволення своїми діями, вчинками, поведінкою. Самоосуд зумовлює бажання позбутися недоліків поведінки.

3. Самозаохочення – завдяки цій якості можна позбутися негативних рис характеру.

4. Самопереконання – студент у конкретній ситуації шукає аргументи, щоб переконатися в правильності чи неправильності своїх дій.

5. Самонавіювання – психічний вплив людини на себе шляхом повторення подумки чи в голос певних суджень до повного оволодіння собою [6, с. 141].

Контроль і регуляція самовиховання. На даному етапі застосовуються такі прийоми:

Самоконтроль – один із видів усвідомленої регуляції людиною власної поведінки та діяльності з метою забезпечення відповідності їх поставленим правилам, цілям, вимогам.

Самозвіт – відбувається звітування особистості перед собою у різних формах про виконання взятих зобов'язань, реалізацію плану та програми самовиховання.

Ефективне самовиховання майбутнього фахівця соціальної сфери значною мірою залежить від педагогічного керівництва цим процесом: регулярне вивчення індивідуальних особливостей студентів, поширення власного досвіду для роботи над собою; пояснення студентам вимог, які висувають до фахівця з високою кваліфікацією; ознайомлення студентів з найбільш ефективними методами роботи над власним розвитком; формування позитивної громадської думки, стимулювання процесу виховання; контроль і допомога студентам у процесі роботи над самовдосконаленням; заохочення студентів до тих видів діяльності, що є ефективними у процесі самовиховання; створення відповідних умов для постійної та цілеспрямованої роботи студента над собою.

Вимоги поставлені до сучасного фахівця соціальної сфери повинні відповідати потребам сьогодення. Вони передбачають: високий професіоналізм в соціальній сфері, інноваційний характер мислен-

ня та готовність до змін, творчу спрямованість, здатність розуміти інших, високу правову, політичну та економічну культуру, системне мислення, готовність брати на себе відповідальність, діловий стиль, комунікативність та ін.

У професійній спрямованості особистості виражаються позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, бажання вдосконалювати свої матеріальні і духовні потреби, а також працювати по спеціальності.

Професійна спрямованість передбачає прийняття цілей і завдань професійної діяльності, установок, ідеалів, поглядів, інтересів, переконань, які їй притаманні.

Для того щоб забезпечити активну участь студентів у виховному процесі, стимулювання їх до самовиховання та самовдосконалення, на думку В. Демчука та М. Солов'я, необхідно запровадити в практику роботи вищих навчальних закладів творчий особистий "портфель" кожного студента.

Такий "портфель" – це пакет документів, що відображають процес і результативність особистісного та професійного зростання студента [6, с. 142].

Професійне самовиховання майбутнього фахівця соціальної сфери – це усвідомлена діяльність студента, яка спрямована на те аби оволодіти необхідним загальними та специфічними уміння.

**Висновки дослідження.** Підготовка майбутнього фахівця зайнятого у соціальній сфері досить складний процес. Оскільки, відбувається перехід від навчально-дисциплінарної до особистісного розвитку, який орієнтований на особистісне зростання.

Успішність навчання майбутнього фахівця соціальної сфери у вищому навчальному закладі залежить від того як він вміє організовувати, планувати свою навчально-професійну діяльність.

Займаючись саморозвитком студент покращує свої якості, розвивається, вдосконалює свої здібності як майбутній спеціаліст соціальної сфери. Адже однієї теорії та практики у вищому навчальному закладі не вистачить аби стати висококваліфікованим спеціалістом.

Проблеми особистісного зростання майбутніх фахівців соціальної сфери різноманітні. Тому для їх подолання студенту вищого на-

вчального закладу необхідно співпрацювати з викладацьким складом, куратором академічної групи, студентами закладу загалом.

Отже, розглянуті питання саморозвитку майбутніх фахівців соціальної сфери не вичерпують усіх аспектів даної проблеми. **Подальших досліджень потребують:** створення у закладах освіти науково-методичної роботи щодо саморозвитку майбутніх фахівців, створення відповідних умов для особистісного зростання студентів ВНЗ, створення сприятливого клімату взаємодії із учасниками навчально-виховного процесу.

### Список використаної літератури

1. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 375 с. – С. 8–9.
2. Альбуханова-Славская К. А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности // Психология формирования и развития личности / К. А. Альбуханова-Славская. – М., 1981. – С. 2.
3. Вузовское обучение. Проблемы активизации / Под ред. Б. В. Бокутя, С. И. Соковой, Л. А. Шеметкова, И. Ф. Харламова – Минск : Университетское образование, 1989. – 108 с. – С. 81–84.
4. Єльнікова О. В. Управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій в навчальний процес загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. В. Єльнікова – Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти України. – К., 2005. – С. 82.
5. Золотарьова О. П. Інтерактивне навчання в системі нових технологій // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2006. – С. 11–22.
6. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – К., 2005. – С. 130–142, 189.

*Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романовська Л. І.*

**Голова Н. І. Стимулирование личностного саморазвития будущих специалистов социальной сферы в высших учебных заведениях**

В публикации проанализированы основные причины снижения личностного саморазвития в вузе. Определены условия стимулирования студентов к творчеству, успешности, креативности. Обоснованы

основные проблемы саморазвития и предложены пути их решения. Проанализированы сущность понятия “самовоспитания” и определены уровни готовности студента к самообразованию. Охарактеризованы основные задачи, по организации самовоспитания будущего специалиста социальной сферы и предложены приемы, педагогические условия успешного руководства.

**Ключевые слова:** *саморазвитие, самовоспитание, педагог, социальный работник, куратор, профессиональное самосовершенствование, самоконтроль.*

**Golova N. I. Stimulation of personal self-development of future social sphere specialist**

The paper examined the main causes of stimulation deterioration of the future social workers to self-development in the universities. According to the study, students distinguish the following problems: disorganization, the difference between theory and practice. lack of logic in the structure of teaching process, great workload, absence of preparatory courses before university.

According to these problems, the conditions of stimulation personal self-development of university students include independent work, involvement into social and useful work, creating a situation of active position that contributes to the success of future professional of social sphere, development of personal qualities such as organization, responsibility, independence, creativity, adjustment of curricula and study schemes aimed at establishing a favorable learning environment.

Also we can determine some problems of internally personal nature towards a student self-development such as the impact of senior students on junior ones, gender dominance, lack of parental influence, independent way of life, the influence of the non-formal organizations on students.

Three levels of readiness of students to self-development are determined. The initial level means that the students' motivation is mostly elemental. The average level is characterized by the desire to learn independently, set goals and implement them efficiently. The higher level is marked by a deep understanding of the individual need of self-education depending on

socially significant goals, the ability to formulate the aspirations and achieve them by optimal ways.

So, the requirements set to modern specialist of social sphere must meet the needs of modern world: professionalism in the social sphere, innovative thinking and willingness to change, creative focus, the ability to understand others, high level of legal, political and economic competence, systematic thinking, willingness to take responsibility, business style, communicative skills and others.

**Keywords:** *personal development, self-education, teacher, development worker, counsel, professional self-perfection, self-control.*